

Отримано: 26 серпня 2017 р.

Прорецензовано: 08 вересня 2017 р.

Прийнято до друку: 16 вересня 2017 р.

e-mail: kryvenn@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2017-6(34)-4-7

Кривенко Н. В. Особливості розвитку інтеграційних групувань / Н. В. Кривенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», вересень 2017. – № 6(34). – С. 4–7.

УДК 339.9

JEL-класифікація: F 15

Кривенко Надія Василівна

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, докторант ННЦ «Інститут аграрної економіки»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ УГРУПУВАНЬ

У статті виділено особливості інтеграційних угруповань країн різних континентів, розглянуто форми інтеграції найбільш характерні для них, засоби та механізми, які сприяють досягненню цілей найрозвиненіших торговельно-економічних об'єднань окремих регіонів, моделі розширення інтеграційних блоків. Проаналізовано тенденції міжнародної економічної інтеграції, характерні для останніх десятиліть із урахуванням відмінності рівнів економічного розвитку країн-членів, а також інтеграційних угруповань.

Ключові слова: міжнародна економічна інтеграція, інтеграційні угруповання, зона вільної торгівлі, ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР, АСЕАН, субрегіональні угруповання, розвиток.

Кривенко Надежда Васильевна

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, докторант ННЦ «Институт аграрной экономики»

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ГРУППИРОВОК

В статье выделены особенности интеграционных группировок стран разных континентов, рассмотрены формы интеграции наиболее характерные для них, средства и механизмы, которые способствуют достижению целей торгово-экономических объединений отдельных регионов, модели расширения интеграционных блоков. Проанализированы тенденции международной экономической интеграции, характерные для последних десятилетий с учетом различия уровней экономического развития стран-членов, а также интеграционных группировок.

Ключевые слова: международная экономическая интеграция, интеграционные группировки, зона свободной торговли, ЕС, НАФТА, МЕРКОСУР, АСЕАН, субрегиональные группировки, развитие.

Nadiya Kryvenko,

PhD in Economics, senior researcher, doctoral student NSC «Institute of Agrarian Economy»

INTEGRATION GROUPS DEVELOPMENT PECULIARITIES

The article considers the number of issues concerning the international integration groups specifically: the integration groups' peculiarities on different continents; the forms of integration, which are more characteristic to specified groups; the means and mechanisms, which promote achievement of the objectives of trade and economic associations in individual regions; and the models of integration blocks expansion. The author analyzes the tendencies and peculiarities of the international economic integration for the last decades taking into account the differences in the member countries / integration groups levels of economic development.

Key words: international economic integration, integration groups, free trade zone, EU, NAFTA, MERCOSUR, ASEAN, subregional groupings, development.

Постановка проблеми. Створення торговельно-економічних об'єднань характерне для країн різних континентів незалежно від рівня їх економічного розвитку. Проте інтеграційні процеси найбільшого розвитку досягли в Європі та Північній Америці. Ефективнішою міжнародна економічна інтеграція (МЕІ) є в окремих угрупованнях Латинської Америки, Африки, хоча більшість із них знаходяться на початкових етапах. Ці відмінності зумовлюють пошук причин, передумов, особливостей їх об'єднання, що призвели до відповідних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку міжнародної економічної інтеграції, досліджували як закордонні, так і вітчизняні вчені, зокрема І. В. Бураковским, В. І. Власовим, І. Е. Журбою, Н. Н. Лівенцевим, Морісом. Але А. О. Праневич, А. С. Філіпенком, Ю. В. Шишковим, О. І. Шнирковим та ін. [6; 7; 3; 2; 4; 5; 8]. Значну увагу було приділено аналізу форм МЕІ, питанням торговельної та конкурентної політики окремих угруповань тощо.

Мета дослідження. Враховуючи поглиблення МЕІ, варто дослідити цілі, особливості створення та розвитку інтеграційних угруповань залежно від рівня економічного розвитку їх членів, часу створення, а також із урахуванням географічної складової.

Виклад основного матеріалу. Більшість країн є членами інтеграційних угруповань. Так, уже у 2002 р. до регіональних торговельних угод (РТУ) не входили лише чотири країни, зокрема Гонконг, Макау, Тайвань, Монголія. У ГАТТ/СОТ було нотифіковано 250 РТУ, із яких майже половина (124) – після 1995 р. Фактично у 2002 р. діяло 177 РТУ, прогнозували у 2005 р. їх зростання до 300. Угоди про вільну торгівлю складають 90% усіх РТУ, причому останні можуть суперечливо впливати на розвиток лібералізації світової торгівлі – як сприяти збільшенню та диференціації торговельних бар'єрів, так і навпаки, порівняно з режимом найбільшого сприяння їх розглядають як «друге краще» [1, с. 104]. Спостерігається постійне збільшення кількості РТУ, а саме – зон вільної торгівлі (ЗВТ) та митних союзів (МС), причому темпи їх зростання досить нерівномірні. З 1948 по 1990 рр. зареєстровано лише 25 угод, у 2000 р. їх загальна кількість досягла до 91, а у 2007 р. – 194. На 31 липня 2010 р. уклали 283 угоди про преференційні режими торгівлі, при цьому більше 200 з них – після 1990 р. Досить обмеженою була кількість МС, і більшість із них передбачали створення ЗВТ (усунення торговельних бар'єрів у межах угруповання, але збереження незалежної торговельної політики поза ними). Значна частина РТУ зосередилась не лише на відміні митних тарифів, але й сприянні прямих іноземних інвестицій (ПІІ) та торгівлі, лібералізації політики стосовно ПІІ тощо [2, с. 93; 94; 96]. Перераховані цілі і зумовили швидке збільшення створення інтеграційних угруповань протягом останніх десятиліть.

Хоча варто зазначити, що розвиток МЕІ мав свої особливості в окремі часові періоди та в певних регіонах світу, деякі з них наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Регіональні особливості міжнародної економічної інтеграції

№ за/п	Період	Регіон активної інтеграції	Головна мета інтеграції
1.	90-ті рр. ХХ ст.	Європа	ЗВТ, МС, Спільні ринки
		Африка	МС, Спільні ринки (протягом 20–30 рр.)
		Америка	Угоди про вільну торгівлю (насамперед, для Північної Америки) ЗВТ, МС, Спільні ринки (Латинська Америка)
2.	Поч. ХХІ ст.	Країни Східної Азії [11]	Угоди про вільну торгівлю
3.	50-60-ті рр. ХХ ст.	Активна інтеграція між країнами з приблизно однаковим рівнем розвитку	–
4.	80-90-ті рр. ХХ ст.	Виникла тенденція до нового регіоналізму, особливість якої було підписання угод про вільну торгівлю між країнами різного рівня розвитку	–
5.	Поч. ХХІ ст.	Тенденція щодо формування ЗВТ між існуючими угрупованнями (ЗВТ ЄС-МЕРКОСУР)	ЗВТ

Складено автором з використанням [1, с. 104; 2, с. 94].

Водночас слід зазначити, що хоча одну з передумов успішної інтеграції чимало вчених бачать у однаковому економічному розвитку країн, які об'єднуються, досвід показує позитивні наслідки і в протилежних випадках, наприклад, у НАФТА.

Щодо особливостей інтеграційних угруповань у різних регіонах світу, то варто відзначити, що для Африки головною метою було створення МС чи спільних ринків протягом 20–30 років, Азії, Північної Америки, насамперед, угоди про вільну торгівлю, Європи та Латинської Америки є приклади ЗВТ, МС, спільних ринків [1, с. 104].

Аналіз реалізації цілей і досягнутих результатів МЕІ показує, що в різних угрупованнях для вирішення проблеми збереження балансу інтересів є:

- в ЄС – масштабна нормативно-правова база, яка дозволяє розвивати різноформатні торговельні відносини залежно від ступеня економічної та політичної готовності країн, жорсткий механізм контролю за виконанням взятих зобов'язань, наявність компенсаційного фінансового механізму, ставка на ріст конкурентоспроможності національних господарств;
- в НАФТА – наявність явного лідера, економічно зацікавленого в інтеграції, можливість асиметрично усувати митні збори, обов'язковість виконання рішень, які приймають у межах угруповання;
- МЕРКОСУР – об'єднання нових індустріальних країн, які наближаються за рівнем економічного розвитку до промислово розвинених, прагнення від міжнародного співробітництва отримати максимальну вигоду, посилити позиції на міжнародній арені; удосконалення економіки;
- в АСЕАН – значний досвід співробітництва в різношвидкісному форматі, що враховує інтереси найменш економічно розвинених країн, що дозволяє поступово, безбитково для економіки інтегруватися;

• в ЕКОВАС – спільні проблеми розвитку, протистояння зовнішнім загрозам, можливість об'єднання зусиль для подолання економічної відсталості [3, с. 243].

Для угруповань різних континентів можна виокремити форми інтеграції характерніші для них, зокрема для Східної Азії – Угоди про вільну торгівлю (таблиця 1), проте назва ще не забезпечує рівень, що видно на прикладі Африки. Справді, найвищого рівеня досяг лише Європейський Союз.

Щодо моделі розширення регіональних інтеграційних блоків, то варто зазначити, що виділяють коінтеграційну (ЄС), модель розширення та поглиблення кооперації (НАФТА), модель поглиблення інтеграційних зв'язків (АСЕАН), нову модель із нечіткими ознаками [4, с. 41]. Тобто з наведеного видно, що для кожного угруповання характерними є певні особливості розширення, які необхідно враховувати в разі інтеграції.

Найрозвинутішими інтеграційними угрупованнями залишаються ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР. Водночас ЄС має різні програми співробітництва та угоди з країнами сусідами (Україна), регіональними угрупованнями (МЕРКОСУР, АСЕАН), групами держав [5, с. 39]. Більшість перехідних економік прагнуть вступити в наявні об'єднання, наприклад, ЄС. Але перспективи мають і створені ними нові угруповання, ефективність яких визначають ходом економічних змін їх членів [6, с. 128]. Щодо першого, то це видно з кількох хвиль розширення ЄС, збільшення й інших угруповань, хоча паралельно можемо спостерігати і дезінтеграційні процеси.

Період із 1970 р. по 1995 р., на думку Сакса та Уорнера, у світовій історії можна вважати часом найвищої інституціональної гармонізації та економічної інтеграції [6, с. 129]. Слід зазначити, що вагоме значення для МЕІ мали 90-ті роки, а саме створення ЄС (Маастрихтський договір і приєднання Австрії, Швеції, Фінляндії), НАФТА, СНД та ін., а також формування низки субрегіональних угруповань, зокрема серед країн останнього угруповання (ОЧЕС, ГУАМ та ін.).

Наростає глибина інтеграційних процесів в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, але в більшості регіонів Південної Азії, Латинської Америки, Африки, на Середньому Сході не спостерігають суттєвого ефекту від регіональної співпраці. Також у СНД інтеграційні процеси багато в чому є формальними. Але варто враховувати, що країни не можуть протистояти викликам глобалізації, вистояти в сучасній глобальній конкуренції, якщо не використовують у своїй економічній стратегії вагомий потенціал інтеграції [7, с. 64].

Важливо відзначити й об'єднання між великими інтеграційними угрупованнями, наприклад, у 1998 р. підписано Угоду між МЕРКОСУ та Андським співтовариством про створення ЗВТ [8, с. 292], також укладено між МЕРКОСУР та ЄС Рамкову міжрегіональну угоду, що передбачає створення ЗВТ, яка вступила в силу після ратифікації в 1999 р. [9, с. 132] та ін.

Висновки. Отже, у світі спостерігають збільшення кількості інтеграційних угруповань між країнами різних континентів, причому для окремих періодів характерна активізація об'єднання в деяких з них, зокрема на початку ХХІ ст. – Азії. Важливим є виникнення у 80–90-ті рр. ХХ ст. тенденції інтеграції між країнами різних рівнів розвитку, а також – великими інтеграційними угрупованнями (причому також і різних рівнів економічного розвитку, зокрема ЄС МЕРКОСУР), розділяють моделі розширення інтеграційних блоків тощо. Найрозвиненішими угрупованнями залишаються ЄС, НАФТА, МЕРКОСУР, водночас окремі країни намагаються приєднатись до них, хоча спостерігають окремо інтеграцію між ними, успіх якої можливий за відповідних дій членів угруповань. Залежно від території, часу створення та функціонування інтеграційних торговельно-економічних об'єднань, останні мають певні особливості, які необхідно враховувати з метою як визначення власної стратегії, так і прогнозу подальшого стану на світовій арені.

Література:

1. Шнирков О. І. Торговельна політика Європейського Союзу : монографія / О. І. Шнирков ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2005. – 152 с.
2. Зони вільної торгівлі на початку ХХІ століття : монографія / [О. І. Шнирков, А. С. Філіпенко, А. П. Румянцев, В. Г. Андрійчук та ін.]; за ред. О. І. Шниркова, В. І. Муравйова; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2013. – 399 с.
3. Праневич А. А. Проблемы обеспечения баланса интересов стран в условиях асимметричной интеграции // Стратегия развития экономики Беларуси: факторы формирования и инструменты реализации: материалы Международной научно-практической конференции (23–24 апреля 2015 г., г. Минск) / Ин-т экономики НАН Беларуси. – Минск : Право и экономика, 2015. – С. 237–248.
4. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності : монографія / [А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, Ю. Л. Грінченко, М. А. Дудченко та ін.]. – К. : Знання України, 2004. – 304 с.
5. Філіпенко А.С. Структура міжнародної економічної системи / А. С. Філіпенко // Україна на шляху до європейської інтеграції: економічна безпека, переваги вибору : монографія / [А. С. Філіпенко, В. М. Нижник, С. М. Писаренко, І. Є. Журба та ін.]; заг. ред. В. М. Нижник. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – Розд. 2. – С. 35–46.

6. Бураковський І. В. Міжнародна торгівля та економічний розвиток країн з перехідною економікою : теоретико-методологічний аналіз механізму взаємозв'язку / І. Бураковський. – К. : [б.в.], 1998. – 204 с.
7. Журба І. Е. Особливості сучасної міжнародної економічної інтеграції // Україна на шляху до європейської інтеграції : економічна безпека, переваги вибору : монографія / [І. Є. Журба, А. С. Філіпенко, В. М. Нижник, С.М. Писаренко та ін.] ; заг. ред. В. М. Нижник. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – Розд. 4., Підрозд. 4.1. – С. 63–66.
8. Международная экономическая интеграция : учеб. пособие / [Н. Н. Ливенцев, В. Н. Харламова, В. Б. Буглай, Д. А. Алешин и др.] ; под ред. Н. Н. Ливенцева ; Московский гос. ин-т международных отношений (ун-т). – М. : Экономистъ, 2006. – 430 с.
9. Олійник Ю. Співробітництво ЄС ТА МЕРКОСУР як приклад для подальшої інтеграції України // Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку. – 2015. – Випуск 27. – С. 129–135.